

„ВОЙВОДИТЕ“ БЯХА СЪС ЗАЕШКИ СЪРЦА - I

Малина ПЕТРОВА*

Огледайте се, Вгледайте се, послушайте, прочетете внимателно кой какво е писал и говорил и какво пише и говори сега

На 18 ноември 1989 г., седмица след преврата, площадът пред храм-паметника „Александър Невски“ беше като разбунен кошер. Френетични скандирания се сливаха с патетичните речи. Появата на някои оратори беше смущаваща, но кой в онзи исторически момент обръщаше внимание. За първи път верноподаниците, които допреди няколко дни скандираха „БКП, БКП“ до захлас, за една нощ се бяха превърнали в свободни граждани. Още не бяха осъзнали как и от кого бяха получили този неочакван подарък и радостта им беше истерична.

И там някъде сред гъстото множество во възбудени хора, един човек неутешимо плачеше.

От стълбите на храма камерите на киното и телевизията трескаво снимаха. Всичко от този ден трябваше да бъде запечатано за поколенията. Ликуващи и възторжени лица. Един от операторите се натъкна на плачещия човек и остана озадачен. На другия ден му се обади по телефона и го помоли за среща. Срещнаха се.

- Докато снимах на площада - каза операторът, - ти ми влезе в кадъра. Плачеше. Разбрах, че нещо не е наред, щом ти плачеш. Защо?

- Всичко беше напразно.

„Плачещият човек“ бях аз

Преди няколко години експрезидентът Желев дал интервю за някакъв вестник. На въпроса как е създаден Русенският комитет, казал, че аз, като партийен секретар на Съюза на филмовите дейци, съм организирала събирането и съм скрила филма „Дишай“ в пазвата си, за да спася проекцията. Смях се със сълзи. Нито съм била партийен секретар, нито съм била член на партията, нито имам чак толкова голяма пазва.

- Това е невъзможно - казах. - Филмът беше на филмова лента в големи алуминиеви кутии, а не на касета.

- Това са подробности!

- И никогам не съм била член на партията! Напишете опровержение.

- Е, този вестник и без това го четат само наши приятели.

И, доколкото го познавам, едва ли е написал опровержение.

Така към слуха, че съм „ченге“, се прибави и „член на партията“, и дори „партийен секретар“. Подробности!

1989 г. беше най-самотната ми година. След създаването на Русенския комитет подслушвах къщите и телефоните на заподозрените, изпращах хора да ги провокират към изказвания, които да потвърдят, че са врагове на партията и лично на другаря Живков. Избягвах разговори по телефона, отговарях кратко и бързо да приключи, не канех гости и не ходех на гости, отказвах срещи и познания. Когато ме питаха нещо сериоз-

но, особено ако ме подпитваха за приятели или познати, мълчах като комунист на разпит или отговарях с кимане. Превърнах се в мизантроп.

Формулировката на моята „престъпна“ дейност разбрах, когато прокурорът на републиката ме привика в кабинета си да ми отпрати последно предупреждение, че ако не престана, ще ме съдят по член 108 и 273. Какво се съдържаше в тези членове естествено не знаех и не подозирах, че вече съм с „окраска“, по терминологията на ДС - „антипартийна агитация и пропаганда“.

Непосредствено след създаването на Русенския комитет един симпатизант от висшия ешелон на властта, чрез колега от Киноцентъра, ни предупреди да внимаваме, защото са взели решение да подслушват домовете на членовете на Управителния съвет на въпросния комитет. Никогам не разбрах кой беше този благодетел и не можах да му благодаря. Не знам за другите, но ние си писахме ден-два бележки вкъщи и, като ни писна, го подкарахме през просото.

Това, че се подслушваше, нямаше съмнение. Една сутрин нахлуха трима души - двамата в униформи на пожарникари и един в тъмносин шлифер, отличителния белег на агентите от VI - „политическата полиция“. Докато „пожарникарите“ уж търсеха комина на кооперацията, „шестакът“ мълчеше и оглеждаше таванчето. Високо над радиатора хазаинът си беше направил лавица за книги. Беше пролет и парното беше спряно, но като нямаше за какво да се хванат, „пожарникарите“ строго ме предупредиха, че има опасност да се подпалят книгите! Знаех, че съм влязла в „окото“ на урагана ДС, но не знаех, че работата е станала толкова сериозна, че чак са ми

създали дело за оперативна обработка „Пеперуга“

както се разбра по-късно. Името на работката събуждаше завист сред „колегите“ - обекти:

- Е, на тебе какво хубаво име са ти дали, а на мен - „Пор“!

Благодаря на „кръстника“ си с поетична душа, предпочел Държавна сигурност пред архитектурата. След 10 ноември, казват, се бил разкалял за дейността си в Шесто, но аз на разказание на „шестациите“, начело с шефа им - професора Димитър Иванов, не вярвам.

Бяха ме предупредили да очаквам „човека“ на ДС, щял да бъде някой много близък, извън съмнение.

Обади се в събота сутринта, още нямаше 8.00. Искали да дойдат на гости с жена си. В началото не го заподозрях и любезно отказах, за да ги предпазя от моите „слушалки“. Той обаче продължи да настоява и настоява. Тонът ми се втвърди, но натрапникът беше оглушал за моя отказ:

- Не се безпокой, ние ще си дойдем с тенджерите и яденето. След час сме при вас.

Затворих телефона и казах:

- Това е Човекът!

Преседяха в къщи 12 часа. До обяд криво-ляво номерът с кимането минава-

ше, но човекът си вършеше работата - трябваше да ме принуди да говоря. Нашите спрузи 12 часа мълчаха като риби.

„Човекът“ изпълни поставените задачи на два пъти и изчезна. Появиха се семейно отново в живота ни в края на 1989-а или началото на 1990 г.:

- Какво имам да ти разказвам! Извиках ме в VI: „Ела да чуеш какво говорите с Малина, че унищожаваме записите“. И ми ги пуснаха. Ама само ние говорим, братовчедите мълчат. Ей, какви дисиденти сме били! То аз знаех, че няма начин да не те подслушват!

Пази ме, Боже, от роднини и приятели, от враговете аз сам ще се пазя!

Когато ме извика прокурорът, се чудех какво и пред кого съм говорила, дали не съм казала нещо срещу Тодор Живков и кой може да ме е „натопил“. Но когато прокурорът с тон на следовател взе да настоява да кажа къде съм била и какво съм правила на конкретна дата от толкова дълго време, се успокоих. Смятах, че не може учредяването на Клуба за гласност и преустройство да еминало без мен. И така, барабар Петко с организаторите: Желю Желев, Ивайло Трифонов, Мария Буйкирева - първият председател на Клуба, и моя милост.

Само че аз не само не бях, но и хабер нямаш, че имат намерение да учредяват нещо. Бяха спазили пълна конспирация. По-късно се оправдавах, че съм поела много голям риск с Русенския комитет, та искали да ме запазят. Вятър и мъгли! „Ченгетата“ бяха пуснали слуха, че аз съм „ченгето“ и така наречените ми „другари“ пазеха тайна от мен да не би да ги издам, а истинските „ченгетата“ бяха станали най-големите им активисти. Те нали на това ги учеха! Така приятели и колеги взеха да ме гледат с подозрение и да ме отбягват - отличен начин да „обезвредиш“ врага.

Ако Велислава Дърева не беше открила стенограмите от заседанията на ПБ и не ги бяха публикували с Георги Мишев чрез фондация „Д-р Желю Желев“, щях да си ходя с този позор до края на живота.

Колкото до Клуба за гласност и преустройство, някой с по-късна дата и без мое знание ме беше включил в списъка на учредителите. Така де, Държавна сигурност, подобно на „родителката“ си - БКП, винаги е права, дори когато срещи.

Но да се върнем назад.

Как беше създаден Русенският комитет?

Някои хора хванаха гръдна жаба от тупане в гърдите, направиха кариера и капитал, що народ си го писа в биографията, та да има заслуга в новото време, по липса на друго, обогатиха биографиите с членство в нещо, което едва родило се, умря. Но, попитайте как точно е станало, никой няма да може да ви разкаже. Ще остане да витае легендата, че ДС го е създал.

Всички останали организации, наречени дисидентски, дори от 5-6-има души, имат „автори“, само Русенският комитет - уж най-голямата дисидентска организация, както пише д-р Желев в последната си книга „Митове и легенди на българ-

ския преход“, е паднал от небето. За някои наистина падна от небето, но той има своя предистория. 26 години слушам измислици и небивалици. Надявах се някой да разкаже истината. Такъв не се намери. Ще я разкажа аз. Ще я разкажа заради онези близо 500 души, които бяха в онази нощ в Дома на киното, които стояха търпеливо на опашка в салона и фойейто на Дома на киното да се подпишат с адресите и телефоните си, преодолели страха си, и които са истинските учредители на Русенския комитет.

И до днес мнозина от тях се губят в догадки в какво точно са участвали и били ли са подведени.

„Всички пътища водят към вас“ - казваха разследващите. Правилно, водеха към мен, но аз не бях началото на пътя.

Някъде в края на 1986 г. ли беше или началото на 1987 г. Кабинетът на младите филмови дейци се разбунтува, отхвърли опеката на Съюза на филмовите дейци, освободи председателя си, свързан с ЦК на Комсомола, и си избра, свой, неodobрен от ЦК кандидат. Когато настояваха да отидат на събирането, нямаш представа какво ми готвят. Между многото предложени за нов председател и моето име се завъртя. Поискаха думата - вдигах ръка, ръкомахам, изправих се в цял ръст да ме забележат. На другите я давах, на мен - не. По-късно някои колеги си признаха, че се били наговорили да се правят, че не ме виждат, ако реша да си направя отвод. Останаха само двама кандидати. Ръководството на Съюза на филмовите дейци се видя в чудо - опитваше се да изпълни решението на ЦК и да наложи избрания кандидат с убеждаване, с настояване, с кръсци дори, но залата се беше заинатила. Накрая секретарят на съюза примирено каза: - Добре, бе, вземете я, щом искате!

Това, което извършиха тогавашните млади филмови дейци, беше прецедент - пробив в „системата“. Може би и другаде в социалистическата ни родина да е имало подобни изключения, но толкова голяма група от млади кинодейци да не се подчини и да отхвърли контрола, си беше сериозна причина за тревога - неподчинение на идеологически фронт! Ужас!

Незабавно бяха дадени разпореждания на съответните структури да се справят с непокорните, да се атакуват по всички линии, да се разобличават на всевъзможни форуми и в публични дебати да бъде поставен на място този кабинет!

Избраха ме, въпреки желанието ми. И като ми дойде до главата, казах: „Щом ме избрахте, без да ме питате, ще направим „показно!“

И се започна - срещи, проекции, лекции, обсъждания - все нещо, които нямаше къде другаде да чуеш и да видиш. Съюзът на филмовите дейци отстъпваше залата си на младите всеки вторник. Мълвата за вторниците се разнесе из София. Чакаха ги с нетърпение. Домът на киното се превърна в средина на свободна мисъл и културен живот.

По това време работех с жената на Желю Желев над филма „Фермата“, а книгата „Фашизъм“ ми беше „консултант“. Тя беше инкриминирана, а Желев беше в немилост заради нея.

- Е, сега, ще имаш аудитория! - му казах.

И той беше включен в просветителската програма на кабинета. На другите лектори не обрънаха внимание, но този смятах за особено опасен, ако и да говореше само за релационната теория на личността.

Все ме питаха, след като Желев стана президент, какви са ми Желеви. Сестра на жена му ли съм, изпълнител на неговата воля или внедрено в семейството лице от ДС? А работата беше много проста: дадох ми да прочета спомените на бащата на Мария Желева, Иван Маринов, за кооперацията в село Грозден преди 9 септември 1944 г. До този момент нямаш представа за съществуването на подобни кооперации, които бяха построили комунизма, преди да се установи съветска власт. Отидох в дома им да върна екземпляр и не можах да повярвам колко бедно живееше и как две големи момичета деляха една стая с парализираната си баба. Който ме познава, знае, че в такива случаи веднага превключвам на вълна „как да помогна“. И без много протакане реших: асистент-режисьорката, историк по образование - Мария Желева, да напише сценария, по който аз да направя филм. Така се роди нашето приятелство. Не политическо, не идеологическо, а чисто човешко, далеч преди някой от нас да има хабер за бъдещото им президентстване.

(Следва)

* Малина Петрова е режисьор, документалист. Сред по-известните ѝ документални филми са „Тетевенска 24“, „Пантеон“, „Сърцето умира последно“, „Реката“, „Приключено по давност“ и др.